

tistimi, ki tega naziva ne morejo imeti. Intermediarne strukture so torej tiste, kjer lahko posameznik prenaša svoje osebne vrednote na različna področja družbe in jih tam uveljavlja, torej gre za silo, ki sooblikuje družbo oziroma za aktivno sodelovanje pri produkciji in obdelavi smisla.

V pluralnem okolju tako postane jasno, da nobena interpretacija oziroma tolmačenje ne more zavzeti pozicije edino veljavnega in pravega, kar za posameznika na eni strani pomeni svobodo izbire, na drugi strani pa tiranijo množstva alternativ. Institucije posameznika razbremenijo vsakodnevnega osmišljanja sveta in ga oskrbijo z vzorci, po katerih lahko uravna svoje vedenje: pluralizem neprestano vsiljuje alternative, alternative silijo k razmišljanju, razmišljanje spodkopava temelj vseh in način nedotaknjene sveta - namreč njegovo samoumevnost (str. 42). Da se ne bi ponavljali, pa vendar: je živi pesek res tisti temelj, na katerem gradimo?

Gregor Starc

**Francis Fukuyama: Konec človeštva: posledice revolucije v biotehnologiji. Tržič: Učila International, 2003
267 strani (ISBN 961-233-495-1), 7.990 SIT**

prevod Urška Pajer

Čprav apokaliptični prevod naslova knjige Francis Fukuyame v bralcih zbuja raznovrstna predvidevanja o dramatičnem samodestruktivnem koncu naše vrste, nam avtor že po nekaj prebranih straneh da vedeti, da še zdaleč ni tako črnogled. Pravzaprav bi se dobesedni prevod originalnega naslova moral glasiti *Naša postčloveška prihodnost*, saj je to tisto, o čemer Fukuyama zares govori. Obstoj človeštva namreč nikjer ni postavljen pod vprašaj, problematiziran pa je razvoj znanosti in predvsem biotehnologije, ki lahko pripelje do popolne reorganizacije družbe, kot jo poznamo danes.

Aldous Huxley je leta 1932 napisal knjigo *Krasni novi svet*, George Orwell pa sedemnajst let kasneje še knjigo *1984*. Obe sta v svojem času gotovo učinkovali zelo futuristično, danes pa lahko bralce presenetita le še s svojim neverjetnim preročanstvom, saj so nekatere stvari, ki so se takrat zdele nemogoče oziroma utopične, danes že celo zastarele. Še posebej je v polno zadel Huxley, katerega delo je tudi obvezno čtivo letošnjih maturantov in zaradi tega trenutno tudi ena od najbolje prodajanih in branih knjig na Slovenskem. Huxley je namreč že leta 1932 predvideval razvoj tehnologije za spočetje otrok v eprugetah in legalno mamilo soma, ki osrečuje ljudi in ustreza sodobnemu zdravlilu prozac. Na drugi strani pa je Orwell sicer pravilno napovedal razvoj informacijske tehnologije, vendar je nekoliko zgrešil pri opisu političnih posledic tega razvoja. Predvideval je namreč razvoj telekrana, v steno vgrajenega prikazovalnika, ki je istočasno sprejemal in oddajal sliko iz vsakega gospodinjstva, jo posredoval Velikemu bratu, s tem pa omogočil popolno kontrolo nad ljudmi ter ukinitvev njihove zasebnosti. Zgodilo pa se je nekaj drugega. Razvoj informacijske tehnologije je pripeljal do interneta, ki ima velik potencial decentralizacije politične oblasti, in ob tem, da omogoča zgolj pičel nadzor nad početjem posameznikov, omogoča predvsem nadzor Velikega brata samega, ki ga ljudje s pomočjo interneta neprestano opazujejo in na primer silijo vlade k objavljanju vseh informacij o njihovem delovanju. Kljub temu da v Huxleyjevem prijaznem novem svetu vsakdo dobi, kar si želi, je ta svet pravzaprav grozljiv. Ljudje so nenehno srečni in zdravi, vse je dosegljivo, ni več vzrokov za hrepenenje, ni več moralnih odločitev, ni več trpljenja, a kar je najhuje, tudi ni več nikakršnega odpora. To pa pomeni, da so ljudje obvladani in tako podvrženi popolni kontroli. Če je Orwell opisal doseganje kontrole z represijo, je Huxley opisal kontrolo, ki poteka na mnogo bolj subtilen in navidez nedolžen način - z zapeljevanjem. Ali to kaj spominja na sodobno potrošništvo?

Fukuyama priznava, da skuša s svojo knjigo pokazati, da je imel Huxley navsezadnje prav. Na eni strani ga skrbi človeška narava, ki bi jo biotehnologija lahko v prihodnosti povsem spremenila, na drugi strani pa ga jezi trenutno dogajanje okoli biotehnologije, ko celotna razprava poteka na ravni abstraktnih etik postopkov. Pri tem sta se izoblikovala dva tabora: eni bi prepovedali skoraj vse, drugi pa bi dovolili skoraj vse. Medtem ko se oboji pričakajo, pa znanstveniki vztrajno razvijajo tehnologijo. Tehnologija je torej tu, navdil o tem, kaj se z njo sme početi, pa ni. Usmeritve za bodoči razvoj bi zaradi tega morale biti bolj praktične, konkretne in zaradi tega kompromisne. To naravnost kliče po zakonski regulaciji in kontroli, ki pa morata biti izdelani izključno za to področje. Kontrola nad uporabo jedrske tehnologije je bila na primer prisotna že od vsega začetka in razmeroma dobro deluje, kontrola nad informacijsko tehnologijo je bila prav tako prisotna že od začetka, a je ovirala razvoj in ni odigrala svoje vloge. Biotehnologija pa je kontrolo prehitela oziroma se ji je izmaknila.

Na Kitajskem, kjer je detomornost tradicionalno vsakdanja stvar, v očeh zahodnjakov pa brutalna praksa, je na primer biotehnologija ljudem omogočila, da že ob začetku nosečnosti ugotovijo spol otroka, in če z njim niso zadovoljni, lahko ženske splavijo. Etično gledano sta obe stvari enako sporni - detomornost in splav, ker imata enak končni učinek, vendar pa je detomornost zakonsko sankcionirana, medtem ko se umetna prekinitve nosečnosti izmakne zakonu. Kitajska namreč izvaja načrtno politiko omejevanja rojstev in takšne prakse celo spodbuja. Rezultat je veliko več moških novorojencev, ki bodo v prihodnosti zaradi pomanjkanja žensk in deprivacije seksa verjetno bolj zagrenjeni, nasilni in tekmovalni, s tem pa ogrožajoči za svoje sosede. Posledice bodo nedvomno politične.

Podoben zaskrbljujoč primer uporabe biotehnologije najdemo tudi v ZDA. Več kot 10 odstotkom odraslih Američanov zdravniki predpisujejo zdravilo prozac, ki zelo spremeni osebnost in izboljša razpoloženje. Uporabljajo ga za odpravljanje klinične depresije in vse skupaj niti ne bi bilo tako problematično, če bi bila diagnoza klinične depresije jasna. Povzročila jo namreč pomanjkanje hormona serotonina, vendar nikjer ni določeno, kako nizka mora biti ta raven, da se pacientu lahko predpiše zdravilo. Vse skupaj temelji na subjektivni zdravnikovi oceni simptomov, kar pomeni, da zdravnik oceni, kdaj je kdo bolan. Tega, da pred 100 leti takšnih bolezenskih stanj še niso poznali, ni potrebno posebej poudarjati. Nevarnost pa se skriva ravno v tem. Prozac namreč odpira vrata kozmetični farmakologiji, ko nekdo zdravilo jemlje zgolj zato, da bi se počutil bolje kot dobro oziroma da ne bi bil nikoli žalosten. Včasih se zdi, kot da sodobna farmakologija deluje po formuli: Našli smo zdravilo, zdaj moramo najti le še ustrezno bolezen.

Fukuyama se zato upravičeno sprašuje, ali je občutek nesreče res bolezen, ki jo je treba zdraviti s prozacom, tako kot so jo v Huxleyevi zgodbi zdravili s somo. Če je, potem lahko v prihodnosti pričakujemo, da bo kot patološko stanje ocenjena tudi nizka inteligentnost in bodo starši z genskimi posegi odločali, kako inteligentni naj bo otrok. To pa bo za seboj spet potegnilo cel kup političnih posledic. Takšni posegi bodo verjetno dragi, kar bo pomenilo, da si bodo inteligentnejše otroke lahko privoščili premožnejši starši. Tako bodo na umetni način ohranjali svoje prednosti in ekonomski položaj svojih naslednikov. Če bodo ti otroci vedeli, da so žotroci izbire, sestavljeni iz najboljših genov, bodo vedeli, da njihov uspeh ni posledica sreče, pač pa dobrega načrtovanja staršev in da so potemtakem do svojega uspeha upravičeni. Postali bodo aristokrati prihodnosti, katerih zahteva po privilegiranim položaju bo izhajala iz narave in ne iz družbenih norm, kot je pri nekdanjih aristokratih.

Znanost, razvoj tehnologije, narava in politika so med seboj neločljivo povezani, na kar kažejo tudi vprašanja, ki jih Fukuyama odpira skozi celotno knjigo. Čeprav bi pričakovali, da bomo ob koncu knjige dobili tudi jasne odgovore na vsa postavljena vprašanja, temu ni tako. V zadnjih dveh stvkih pravi takole: "Ni treba, da smo sužnji neizbežnemu tehnološkemu napredku, kadar ta napredek ne služi človeštvu. Prava svoboda pomeni svobodo političnih skupnosti, da zaščitijo vrednote, ki so jim najdragocenejše, in prav to svobodo moramo izkoristiti v luči prihajajoče biotehnološke revolucije." Omenjena stavka pa zastavlja več problemov, kot jih razrešujeta.

Kdaj napredek služi človeštvu in kdaj ne? Katere so tiste politične skupnosti, ki lahko ščitijo svoje vrednote? Katere so najdragocenejše vrednote? Odgovore bo treba poiskati drugje, kljub temu pa knjiga postreže z obilico primerov, ki lahko služijo kot odlična izhodišča za nadaljnjo razpravo o uporabi biotehnologije in položaju znanosti v vsakdanjem življenju ljudi.

Mojca Sušnik

ur. Selma Sevenhuijsen, Alenka Švab: Labirinti skrbi: pomen perspektive etike skrbi za slovensko socialno politiko/ Labyrinths of care: the relevance of the ethics of care perspective for Slovenian social policy. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, zbirka Politike, 2003

111/117 strani (ISBN 961-6455-13-3), 2.900 SIT

prevod Polona Mesec

Etika skrbi je v svetu že uveljavljena kot političen pojem, kot teoretski koncept in državljanska praksa, medtem ko v slovenskem prostoru lahko opazimo razumevanje skrbi kot nujnost, kjer mora oseba, ki neguje brezpogojno in brez vključevanja negovane osebe prevzeti določeno skrb (pa naj gre za skrb za bolne, starejše, otroke ali koga drugega).

Knjiga je zbir šestih besedil, ki s pomočjo koncepta etike skrbi in metode *Trace* ("izsleditev") analizirajo različne politične dokumente, ki so še kako pomembni za socialno, družinsko, zdravstveno in stanovanjsko politiko v Sloveniji. Namen metode *Trace*, ki jo je razvila Selma Sevenhuijsen – sourednica in avtorica uvodnega prispevka v knjigi – "je, da od besede do besede razčleni normativne podmene in vrednote v političnih dokumentih in jih ovrednoti s perspektive etike skrbi" (str. 8). Težko bi izpostavila katerikoli tekst zaradi njegove pomembnosti, saj je vsak zase pomemben zaradi načina in dokumenta, ki je predmet analize. Kljub temu pa ni primerna priložnost, da bi o vseh besedilih razpravljali v globino in dolžino, zato se bom bolj posvetila le nekaterim besedilom.

V prvem prispevku Selma Sevenhuijsen bralcem in bralkam predstavi bistvene pojme v perspektivi etike skrbi, temeljne moralne pojme etike skrbi (pozornost, odgovornost, kompetentnost, odzivnost, zaupanje in asimetrična recipročnost), pri čemer seznanja s primerom sodobne nizozemske socialne politike in drugim. Avtorica dovolj odprto označi aktivno državljanstvo kot "vabilo, da si ljudje širok niz dejavnosti interpretirajo po svoje, kot državljani, se pravi kot člani politične skupnosti" (str. 14-15). Od ljudi, ki sooblikujejo politike, ali pa so na drugih družbeno odgovornih položajih, državljani in državljanke lahko upravičeno pričakujejo, da se bodo aktivno in odgovorno odzvali na različne pobude. Prav tako se odgovornost za svoja dejanja pričakuje od članov politične skupnosti, torej od državljanov in državljanek samih. Pomembna se mi zdi tudi ugotovitev, da mora državljanstvo temeljiti na pojmih odnosnosti in medsebojne odvisnosti (kar so hkrati temelji etike skrbi). S tem meri na kolektivno delovanje in na tako imenovano prakso skrbnega državljanstva, v kateri ljudje delujejo kot tisti, ki skrbijo in kot tisti, ki so skrbi deležni, ter predvsem, kjer ljudje v medsebojnem dialogu razvijajo kakovostno družbeno skrb. Menim namreč, da je praksa državljanstva v slovenskem prostoru vse prej kot to vzajemno razmerje.

V drugem besedilu Vesna Leskošek predstavi rezultate analize Nacionalnega programa socialnega varstva do leta 2005 v Sloveniji. Glavna ugotovitev je, da je sicer sam program bil